

בס"ד. אחרון של פסח, ה'תשי"א

(הנחה בלתי מוגה)

והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים¹, דפסוק זה קאי על משיח, כמ"ש לעיל מיני² ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה ונחה עליו רוח הוי' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה', והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח ושפט בצדק דלים וגו'. וצריך להבין מהו ענין והריחו ביראת הוי', שעל זה אמרו רז"ל: דמורח ודאין, דלכאורה אינו מובן, הלא ענין הדין הוא בירור הדבר, ומה שייך ענין זה לריח. וגם צריך להבין מה שענין זה הוא עיקר מעלתו של משיח, שלכן, כאשר הוצרכו לנסות את משיח בדקו אי מורח ודאין³, והיינו, שכל המעלות דרוח חכמה ובינה עצה וגבורה דעת ויראת ה', אינם מספיקים עדיין, אלא עיקר המעלה היא והריחו ביראת הוי', דמורח ודאין. ומטעם זה הנה בכל שאר המעלות דמשיח, ונחה עליו רוח הוי' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה', נאמר רק ענין החיוב, אבל בענין והריחו ביראת הוי', נאמר גם ענין השלילה, לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח, שמזה מוכח שעיקר מעלתו של משיח היא בענין זה.

ב) וביאור הענין⁴, דהנה אמרו רז"ל: איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף הוי אומר זה הריח. וזהו ההפרש בין אכילה ושתי' לריח, שאכור"ש הם דברים שהגוף נהנה מהם, משא"כ ריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו. ולכן חלוקים הם באופן פעולתם בהתקשרות הנפש בגוף. דהנה, הנפש בעצם מהותה היא רחוקה מן הגוף, והתקשרותה בגוף היא רק בכח המפליא לעשות⁵, שמקשר רוחניות וגשמיות. ולכן יכולה להיות לפעמים חלישות או התעלמות בהתקשרות זו. ועל זה היא פעולת האכילה ושתי', לחזק את התקשרות הנפש בגוף. וכידוע הפירוש⁶ בכתוב⁷

חל"ג ע' 322 ואילך).

(5) ברכות מג, ב.

(6) ראה רמ"א או"ח סימן ו סעיף א.

(7) לקוטי תורה להאריז"ל עקב ח, ג. כש"ט

סימן קצד. לקו"ת צו יג, סע"ב. ובכ"מ.

(8) עקב שם.

(1) ישעי' יא, טו.

(2) שם, א"ד.

(3) סנהדרין צג, ב.

(4) בהבא לקמן — ראה המשך תער"ב

ח"א פרי"ג. פרי"ת. פרכ"ב"ג. וראה גם ד"ה

הוי' ביום ההוא תשכ"ב פ"ג ואילך (תו"מ

כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי הוי' יחי' האדם, שהכוונה בזה היא למוצא פי הוי' שבלחם, היינו הניצוץ האלקי שבלחם, שהוא מחי' את האדם, דכיון שבשרשו הוא בבחינת אור פנימי, לכן בכחו לחזק את התקשרות הנפש בגוף בבחי' חיות פנימי. אמנם, בהסתלקות הנפש מן הגוף, כמו בהתעלפות רח"ל, אזי אין מועיל אכילה ושתי', כי אם ריח דוקא, שבכחו להמשיך את עצם הנפש, כיון ששרש הריח הוא מבחי' אור מקיף. וזהו גם הטעם שהריח אינו פועל חסרון כלל בעצם הדבר, שלכן קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה⁹, להיותו בחי' אור מקיף בלבד. ולהיותו בחי' אור מקיף בכחו להגיע ולהמשיך מעצם הנפש. ולכן הדין הוא שמי שנפלה עליו מפולת צריכים לבדוק אותו עד חוטמו¹⁰, ואיתא בבחיי¹¹ הטעם על זה, דכשם שהמשכת הנפש בגוף הוא ע"י החוטם, כמ"ש¹¹ ויפח באפיו נשמת חיים, כמו"כ גם סילוקה הוא ע"י החוטם, ולכן, גם אם בדקו את כל האברים, ואפילו הלב, ולא מצאו בהם חיות, אין זה מספיק, אלא צריך לבדוק עד החוטם, כי, כאשר יש חיות בחוטם שהוא החיות העצמי, אזי אפשר להמשיכו בגילוי ע"י פעולות שונות. וזהו גם מה שהחוטם הוא שער המוחין¹², שהכוונה בזה היא לפנימיות המוחין, שהרי מחלקים שהחוטם הוא שער המוחין דוקא, ואילו שער הלב הוא הפה, שהו"ע הדיבור, שהתגלות המדות היא ע"י הדיבור, וגם גוף ועצם הדיבור שרשו מהבל הלב, ולכאורה, הדיבור הוא ג"כ שער המוח, שהרי התגלות השכל היא ע"י הדיבור, אלא שהתגלות שע"י הדיבור הו"ע חיצוניות המוחין שזהו השכל, שהשפעת השכל היא השפעה חיצונית בלבד, שלכן השפעת השכל היא רק למי שהוא בר שכל מצד עצמו, אבל מי שאינו בר שכל לא תועיל לו השפעת השכל, כי השפעת השכל אינה מחדשת דבר, להיותה השפעה חיצונית בלבד. ומה שאומרים שהחוטם הוא שער המוחין, הכוונה היא לפנימיות המוחין.

והנה¹³ בחוטם עצמו יש ב' מדריגות, כדאיתא באד"ר¹⁴ שבחוטם יש שני נקבים, נקב הימני ונקב השמאלי, מחד נוקבא (נקב הימני) חיין,

אוה"ת בראשית ח"ג תקכ, ב. במדבר ח"ד ע' א'תסד.
 13) בהבא לקמן — ראה גם סידור (עם דא"ח) ט, ב ואילך. אמרי בינה שער התפילין (חלק ג) פקנ"א-קנד.
 14) בזהר ח"ג קל, ריש ע"ב — נתבאר במקומות שצויינו בהערה הקודמת.

9) פסחים כו, א. כריתות ו, א.
 10) יומא פה, א. וראה סוטה מה, ב. וראה גם "רשימות" חוברת טו ע' 65 ואילך.
 11) בראשית ב, ז.
 12) "וכ"מ בגמ' [יומא] שם" — המשך תער"ב שם. וראה גם ד"ה והריחו ביראת ה' במאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' סג ואילך.

ומחד נוקבא (נקב השמאלי) חיין דחיין. ומבואר בזה, שבנקב הימני נמשך בחינת המקיף דאור ישר, שמגיע בבחי' חיין, בחי' חיצוניות עתיק, ובנקב השמאלי נמשך בחינת מקיף דאור חוזר, שמגיע בבחי' חיין דחיין, בחי' פנימיות עתיק. וענינו בעבודת האדם, שמקיף דאור ישר ענינו להמשיך גילוי אלקות בהגשמיות, וענין זה מגיע בבחי' חיין, ומקיף דאור חוזר ענינו לעשות את העולם הגשמי כלי לאלקות, וענין זה מגיע בבחי' חיין דחיין. והמשל לדבר בגשמיות, שבהתעלפות רגילה מועיל גם ריח סתם, אבל בהתעלפות חזקה ביותר אינו מועיל ריח סתם, אלא דוקא ריח מדבר שיש בו חימוץ וקיוהא, דבר חריף, שבכחו להשיב את הנפש גם מהתעלפות חזקה ביותר, כיון שמגיע בעומק הנפש יותר. וכן הוא גם בעבודה, שכאשר העבודה היא בדרך אור ישר, שאין העלמות והסתרים כ"כ, אזי מגיעים לבחי' חיין, מקיף דחי', בחי' רעותא דליבא, שעם היותו למעלה מטו"ד, הרי הוא קשור עם טו"ד, שהשכל הוא כלי לבחי' רעו"ד. ודוקא כאשר העבודה היא בדרך אור חוזר, כשיש העלמות והסתרים כו', אזי מגיעים בבחינת חיין דחיין, בחי' פנימיות עתיק.

והנה ההמשכה מבחי' פנימיות עתיק פועלת גם בענין השכל, שנעשה באופן אחר לגמרי, והו"ע פנימיות אבא פנימיות עתיק¹⁵. והענין הוא¹⁶, דהנה המשכת השכל היא מכח המשכיל. אמנם, המשכה זו אינה בהכרח, וכמו שרואים שלפעמים אין השכל נמשך מכח המשכיל. והעצה לזה הו"ע הרצון, כמאמר רז"ל¹⁷ לעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ, שהרצון ממשך את כח המשכיל שיבוא בגילוי. אך לפעמים הנה מפני סיבות שונות, סיבות צדדיות או סיבות פנימיות (כמו טמטום המוח), הרי גם הרצון אינו מועיל שתהי' המשכת השכל. והעצה לזה היא העסק בתורה בקבלת עול, שמכריח עצמו ומוסר את עצמו בכל עצמותו אל הלימוד, ועי"ז נעשה התגלות השכל. אמנם שורש גילוי זה הוא למעלה מכח המשכיל, והוא בחי' אורא שע"ג קרומא דחפיא על מוחא¹⁸, בחי' מוחא דעתיקא, דדעת דעתיק אחזי נהורא בהאי אוריא¹⁹, שבוקע את הקרום וממשיך מבחי' חכמה סתימאה, שע"ז נעשה התגלות השכל באופן נעלה

15) וככה תרל"ז פ"ו. המשך תרס"ו ע' תכח.

17) ע"ז יט, א.

18) עץ חיים שער יג (שער א"א) פ"ג.

19) עץ חיים שם פ"ד.

16) ראה לקו"ת נצבים מט, ד. וש"נ.

הערה בסה"מ הי"ט ע' 49 ואילך.

16) בהבא לקמן — ראה המשך תער"ב

שם פרכ"ג. וראה לקו"ת מטות פז, ג. המשך

ביותר. וזהו ענין פנימיות אבא פנימיות עתיק, שמצד פנימיות עתיק בהכרח שיומשך מציאות השכל, ושכל זה שנמשך ע"י פנימיות עתיק הוא למעלה מכל הגבלה. והיינו, שהשכל שנמשך מכח המשכיל ע"י הרצון, הרי הוא מוגבל כפי הרצון. וגם השכל שנמשך מצד חיצוניות התענוג (שקשור עם רצון) ה"ה מוגבל לפי מדת השלימות שבשכל שישנה בחיצוניות התענוג. אבל כאשר הלימוד הוא בדרך קבלת עול, שזה ממשך מפנימיות התענוג, אזי השכל הוא למעלה מכל הגבלה, שאף שנמשך במציאות שכל גלוי, מ"מ אין בו הגבלה.

ג) ועפ"ז יובן שעיקר מעלת המשיח היא בענין הריח, דמורח ודאין, שזהו מצד מעלת ענין הריח שמגיע בהעצם, בחי' פנימיות עתיק, ובאופן שמשם נמשך גם בחכמה ושכל הגלוי, שזהו"ע מורח ודאין, שעם היותו ענין של דין, מ"מ, לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח, היינו, שלא ידון ע"פ הבנה והשגה, וגם לא ע"פ השכלה, ואפילו לא ע"פ ראי' דחכמה, כי אם מורח ודאין, שהדין הוא ע"פ ענין הריח שמגיע בהעצם, ומשם נמשך גם בחכמה עד לשכל הגלוי.

וזוהו גם תוכן דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחתו²⁰ בביאור מ"ש במשיח והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח, שהמשפט דמשיח יהי' בזה שידע את הסיבות שהביאו את הזולת למצב שנמצא בו, וכמאמר²¹ אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, דהאדם בעצמו מכיר ויודע את הסיבות שהביאו אותו למצבו, וכן צ"ל גם במשפט הזולת, שצריך לדעת את הסיבות שהביאוהו למצב זה, והיינו, שבעצם הוא טוב, ומה שנמצא במצב בלתי רצוי הוא רק מחמת סיבות צדדיות. ובהקדים, שיש חושבים ששיחה אינה אלא דברי דרוש בעלמא. אך באמת הרי שיחתן של תלמידי חכמים צריכה לימוד, כפי שדרשו חז"ל²² ממ"ש²³ ועלהו לא יבול, וכ"ש וק"ו שיחה של רבי, נשיא ומנהיג הדור (שעל זה אין צורך בדרשת רז"ל הנ"ל), ששיחתו מיוסדת על עמקי הקבלה. והיינו ע"פ משנת"ל במעלת ענין הריח שמגיע בהעצם, ובאופן כזה יהי' המשפט דמשיח, שיראה את עצם האדם, שבעצם הוא טוב כו'. ומובן גם ע"פ

22) סוכה כא, ב. ע"ז יט, ב. — נתבאר בסהמ"צ להצ"צ קה, א ואילך. ובכ"מ. 23) תהלים א, ג.

20) שיחת שמח"ת תר"ץ סל"ט ואילך. סמ"ו (לקו"ד ח"ב שיו, א ואילך. שכב, ב. ספר השיחות תר"ץ ע' 117 ואילך. ע' 123). 21) אבות פ"ב מ"ד.

המבואר במ"א²⁴ בענין מה שאמר ר' יוחנן בן זכאי²⁵ איני יודע באיזו דרך מוליכין אותי, אף שלא הניח דבר קטן ודבר גדול וכו'²⁶, והיינו, לפי שכחות הגלויים אינם מורים על העצם, שיכול להיות שהכחות הגלויים שלו הם כדבעי, ומ"מ העצם הוא בעמקי הקליפות. וראי' לדבר, מיוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי²⁷, דמזה ששימש בכהונה גדולה פ' שנה מוכח שהי' צדיק, שהרי כהן גדול שלא הי' כדבעי והי' נכנס לקדה"ק ביום כיפור לא הי' מוציא שנתו²⁸, ומ"מ, כיון שהעצם שלו הי' בעמקי הקליפות, הנה במשך הזמן נמשך זה גם בכחות הגלויים, עד שלבסוף נעשה צדוקי. ומזה מוכח שכחות הגלויים אינם מורים על העצם. ולכן, מצד ענוותנותו של ריב"ז הי' ירא בנוגע להעצם שלו כו'. ומזה מובן גם לאידך גיסא, שמשיח לא ישפוט לפי המצב החיצוני כו', כי אם לפי העצם, שזהו"ע מורח ודאין.

ד) וזהו גם מ"ש והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים. והענין בזה, דהנה ידוע²⁹, שכשם שענין קריעת ים סוף הי' הכנה למתן תורה, כך גם בקיעת הנהר דלעתיד היא הכנה לגילוי פנימיות התורה ע"י משיח. וכפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בהמאמר שבקונטרס חג הפסח³⁰, שענין קריעת ים סוף לא הי' בשביל ההילוך במדבר, שהרי באותו צד שירדו לים באותו צד עלו מהים³¹, אלא ענין קריעת ים סוף הוא הכנה למתן תורה. דהנה, בענין מ"ת איתא במדרש³² משל למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי כו', ובמ"ת ביטל הגזירה ואמר שהעליונים ירדו לתחתונים והתחתונים יעלו לעליונים. וזהו החידוש בקיום המצוות שלאחרי מ"ת, דאף שגם קודם מ"ת הי' ענין קיום המצוות ע"י האבות בדברים גשמיים, כמו הכנסת אורחים דאברהם אבינו וענין חפירת הבארות דיצחק ועבודת המקלות דיעקב, שזה הי' בדברים גשמיים, מ"מ, לא נשארה פעולת המצוה בדבר

27) ברכות כט, א.

28) ראה יומא ח, ב.

29) ד"ה והניף ידו בלקו"ת צו יז, א ואילך. ובכ"מ.

30) ד"ה וילך הוי' תש"ד. — נדפס לאח"ז בסה"מ תשי"א ע' 229. תש"ד ע' 179.

31) תוד"ה כשם — ערכין טו, א.

32) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג.

24) לקו"ת ויקרא בהוספות נ, סע"ד. מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שט. נעתק (עם הגהות) באוה"ת ר"פ פינחס (ע' אינט ואילך). ובד"ה אך בגורל תרכ"ו (סה"מ תרכ"ו ע' קצא). רד"ה אשרנו תרצ"ו (סה"מ תרצ"ו ע' 50), ובהנסמן שם הערה 1.

25) ברכות כח, ב.

26) סוכה כח, א.

הגשמי, ופעולת המצוה היתה רק למעלה³³. והחידוש דמ"ת הוא שע"י קיום המצוות נעשה שינוי בהדבר הגשמי, ויתירה מזה, שהמשכת הקדושה בדבר הגשמי נעשית כבר כאשר הוכן לעשות בו המצוה, עוד טרם שנעשית בו המצוה, (כמבואר בשערי אורה לאדמו"ר האמצעי בד"ה יביאו לבוש מלכות³⁴). וההכנה לזה היא ע"י ענין קריעת ים סוף, שנעשה בקיעה בהים, בחי' מלכות דאצילות³⁵, שע"ז נעשה חיבור אצילות ובי"ע. וזוה גופא יש ב' דעות [ובאמת אין מחלוקת בין ב' הדעות, אלא שניהם אמת, שישנם שני הענינים³⁶], דעת האריז"ל³⁷ שקריעת ים סוף הו"ע המשכת האצילות לבי"ע, ודעת הזוהר³⁸ שקריעת ים סוף הו"ע העלאת בי"ע לאצילות. ויש לומר שהוא ע"ד ההפרש בין שני סוגי העבודה אם אלקות הוא הכל או שהכל הוא אלקות³⁹, כידוע שזהו ההפרש בין הרב המגיד ורבינו הזקן⁴⁰. ולמעלה יותר, הנה הענין דקריעת ים סוף הוא לא רק הבקיעה במלכות דאצילות שהוא הממוצע המחבר בין אצילות לבי"ע, אלא גם הבקיעה בכתר⁴¹, שהוא הממוצע בין אצילות והעולמות שלמעלה מאצילות (שזוה"ע ב' הבחי' שבכתר, עתיק ואריך, בחינה תחתונה שבעליון ובחינה עליונה שבתחתון). ולמעלה עוד יותר הענין דקרי"ס הוא הבקיעה בבחי' מלכות דא"ס⁴², שהיא הממוצע בין האור שלפני הצמצום וסדר ההשתלשלות שאחר הצמצום, וענין הבקיעה הוא שיהי' החיבור דקודם הצמצום ולאחר הצמצום.

והנה כשם שביצי"מ הוצרך להיות הענין דקרי"ס שבביל ההכנה למתן תורה הנגלית, כמו"כ בגאולה העתידה עלי' נאמר⁴³ כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, שלפני גילוי פנימיות התורה ע"י משיח,

33) ראה סה"מ תרס"ה ע' רכ ואילך. לקוי"ש חט"ו ע' 57 ואילך. ובכ"מ.
 34) פ"ה ואילך. שם פע"ז ובקיצורים לשם.
 35) מקומות שצויינו בהערה הבאה. ובכ"מ.
 36) ראה סידור (עם דא"ח) רצ, א. שער האמונה לאדמו"ר האמצעי פנ"ד.
 37) ראה פרי עץ חיים שער חג המצות פ"ח. שער הכוונות ענין ספירת העומר דרוש יב.
 38) ח"ב מח, ב.
 39) ראה המשך תרס"ו (הוצאת קה"ת, תנש"א) ע' תקסח. ספר השיחות תורת שלום
 ע' 63 ואילך. סה"מ הי"ש"ת ריש ע' 141. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ס"ע תקלט. ספר השיחות: תר"פ-תרפ"ז ע' 229; תר"ץ ע' 86; תש"א ע' 47; תש"ג ע' 25.
 40) ראה המשך תרס"ו ותורת שלום שבהערה הקודמת.
 41) ראה אוה"ת בשלח ע' תקעב ואילך. סה"מ עזרת" ע' קסג ואילך. סה"מ תר"פ-תרפ"א ע' טז ואילך. ועוד.
 42) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקמב. ועוד.
 43) מיכה ז, טו.

צריך להיות ענין בקיעת הנהר. וגם בזה יש ב' שיטות⁴⁴, אם ענין בקיעת הנהר הוא באופן שהנהר נעשה יבשה, שהו"ע המשכת האלקות למטה, או שישאר נהר אלא שיבקע, שזהו"ע העלאת התחתון. ומהחילוקים שבין קרי"ס לבקיעת הנהר, שקרי"ס ביצי"מ היתה ע"י מטה⁴⁵, ואילו בקיעת הנהר דלעתיד תהי' ביד⁴⁶, כמ"ש והניף ידו גו', כי, בתחילת העבודה דעשיית הגשמי כלי האלקות הוצרכה להיות הבקיעה ע"י מקל דוקא, וכמובן גם ממאמר רו"ל⁴⁷ על הפסוק⁴⁸ קח את מטך, כשם שדרכו של כלב ללקות במקל כך כו'. משא"כ לעתיד לבוא שיהי' סיום וגמר העבודה, אזי לא יצטרך להיות ענין בקיעת הנהר ע"י מטה, כי אם והניף ידו על הנהר, ועי"ז תהי' העלאת הגשמי להיות כלי האלקות, ועד לאופן שיוכל להיות ראיית מהות האלקות. ובאופן כזה יהי' גם לימוד התורה ע"י משיח שילמד תורה את העם כולו⁴⁹, דלכאורה, איך יוכל ללמוד עם כל ישראל. אך הענין הוא⁵⁰, שהלימוד שילמד משיח עם כל ישראל יהי' באופן של ראיית המהות, אשר, בזמן הזה אין לנו שום ציור בזה, כי כל השגתנו היא רק במציאות הדבר אבל לא במהות, ובביאת המשיח יתחדש ענין ראיית המהות.

ה) **ובזה** יובנ⁵¹ גם מה שאמרו רו"ל משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא⁵², דלכאורה מהו ענין התשובה בצדיקים. אך הענין הוא, דהנה ידוע⁵³ שענין התשובה אינו על חטא ועון דוקא, אלא ענין התשובה הוא שתהי' היציאה ממעמדו ומצבו הקודם, עי"ז שלא יהי' שבע רצון ממצבו הקודם. וענין זה שייך גם בצדיקים שלא שייך אצלם ענין של חטא ועון, שהרי גם הם יכולים לצאת ממצבם הקודם, ע"ד מארוז⁵⁴ הי' רגיל ללמוד פרק אחד ילמוד ב' פרקים כו'. ומזה מובן גם בנוגע לענינו של משיח, דכיון שעל ידו יהי' ענין ראיית המהות, ויהי' מורח

51) בהבא לקמן — ראה המשך תער"ב ח"א שם ס"פ רכב. וראה בארוכה מאמר שלאח"ז — ד"ה ויאמר לו יהונתן (לקמן ע' 50 ואילך).

52) ראה לקו"ת דרושים לשמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. וראה זח"ג קנג, ב.

53) לקו"ת דרושים לר"ה ס, ד. סה"מ תרח"ץ ע' יג. ובכ"מ.

54) הובא באגה"ת ספ"ט בשם תנדב"א. וראה ויק"ר פכ"ה, א.

44) ראה המשך והחרים תרל"א ע' א. (45) בשלח יד, טז.

46) ראה המשך והחרים תרל"א ס"ע כד ואילך. המשך וככה תרל"ז פקט"ז ואילך. ועוד.

47) שמו"ר פ"ט, ב.

48) וארא ז, ט.

49) רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב. (50) ד"ה והניף שבערה 29. שער האמונה פנ"ו ואילך. סה"מ תרל"ה ח"א ע' רסט. תרח"ץ ע' רא. וש"נ.

ודאין, שהו"ע גילוי עצמות ומהות א"ס ב"ה, הרי לגבי העצמות גם במלאכיו ישים תהלה⁵⁵. ולכן יהי' אז ענין התשובה בצדיקים, שתהי' אצלם היציאה ממעמדם ומצבם הקודם מצד גילוי העצמות שגם במלאכיו ישים תהלה. וזהו גם מ"ש⁵⁶ והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, ומבואר בזה⁵⁷, שמשה ראה את הדור דעקבתא דמשיחא, שלא יהיו שייכים להבנה והשגה, ויהיו אז העלמות והסתרים, ויהי' חושך כפול ומכופל, ומ"מ יקיימו מצוות במסירת נפש, והיינו, שלא זו בלבד שההעלמות לא יפריעו בעבודתם, אלא עוד זאת, שמצד ההעלמות וההסתרים גופא יהי' אצלם התאמצות ותוספת כח, וענין זה פעל ביטול אצל משה. ויש לומר בדרך אפשר בפירוש הדברים, שמשה הרגיש את העילוי דמשיח שהו"ע גילוי עצמות ומהות א"ס ב"ה, שע"ז אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא, וענין זה פעל גם אצל משה תנועת התשובה כו"⁵⁸.

(1) **וזהו** גם מ"ש⁵⁹ אודך הוי' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, שהכוונה בזה, שתהי' ההודאה על זה גופא שאנפת בי. והענין בזה, כמשנת"ל במעלת העבודה דאור חוזר, שדוקא ע"י ההעלמות וההסתרים מגיעים למעלה יותר כו'. ולכן אודך ה' על זה שאנפת בי, כיון שסוף סוף הנה דוקא ע"י העבודה דאור חוזר יהי' הגילוי דמשיח, וזה (און אָט-אָדער) שהוא מחולל מפשעינו ומדוכא מעוונותינו⁶⁰, את חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם⁶¹, יוליכנו לקראת הגאולה השלימה והאמיתית⁶², ותתגלה מעלת העבודה דאור חוזר⁵⁸, ישוב אפך ותנחמני.

<p>(59) ישעי' יב, א. (60) שם נג, ה. (61) שם, ד. (62) ראה גם סד"ה באתי לגני פ"ט (תו"מ ח"ב ע' 202. תו"מ סה"מ שבט ע' רעא).</p>	<p>(55) איוב ד, יח. (56) בהעלותך יב, ג. (57) ראה סה"מ עטר"ת ע' תסד. תרפ"ט ס"ע 215 ואילך. וש"נ. (58) חסד קצת (המו"ל).</p>
--	--